

Jan Leśny (1947–1994)

Jana Leśnego śmiało możemy zaliczyć do nielicznej grupy historyków-mediewistów końca XX wieku obejmujących swymi interdyscyplinarnymi badaniami całą południową słowiańszczyznę oraz stosunki pomiędzy państwami słowiańskimi i ich sąsiadami. Nieuleczalna choroba i w jej rezultacie niespodziewana śmierć oderwała go w rozkwicie sił twórczych, a zarazem w przededniu wręczenia mu nominacji profesorskiej przez Prezydenta RP od warsztatu naukowego, powodując niepowetowaną stratę w polskiej mediewistyce i slawistyce.

Jan Alojzy Leśny urodził się 24 maja 1947 r. w Wyrobkach koło Mogilna w obecnym województwie kujawsko-pomorskim, jako syn Władysława i Walerii z Żurawskich, posiadających niewielkie gospodarstwo rolne. W 1954 r. rozpoczął uczęszczać do szkoły podstawowej w Padniewie. W roku 1957 wraz z rodzicami przeniósł się do pobliskiego Wylatowa, tam też ukończył szkołę podstawową. Po jej ukończeniu w 1961 r. został przyjęty do Państwowego Liceum Ogólnokształcącego w Trzemesznie, które ukończył w czerwcu 1965 r. W tym samym roku zdał egzamin wstępny na kierunek archeologia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM), jednak jak zaznaczył w swoim życiorysie nie został zakwalifikowany decyzją Komisji UAM na pierwszy rok studiów w trybie postępowania kwalifikacyjnego¹. Z dalszej części życiorysu dowiadujemy się, że J. Leśny posiada młodszego brata (ur. w 1955 r.) oraz siostrę (ur. w 1956 r.). Sytuacja finansowa rodziców po przeprowadzce do Wylatowa była zapewne trudna, gdyż dalej podkreślał: „Ojciec mój posiada 0,38 ha własnej ziemi, do tego dzierżawił 0,71 ha oraz pracował w Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Mogilnie w charakterze zlewniarza”².

Po nieprzyjęciu go w 1965 r. na studia z powodu braku miejsc, J. Leśny dnia 6 stycznia 1966 r. podjął pracę w charakterze pracownika umysłowego w Wydziale Zdrowia i Opieki Społecznej przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Mogilnie. Z dalszej części życiorysu dowiadujemy się, że: „Ze względu na zamiłowania do nauk historycznych pragnąłby pogłębić swe wiadomości w tym kierunku studiując na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”.

---

¹ Informacja ta jest zaczerpnięta z życiorysu napisanego przez J. Leśnego dnia 20 IV 1966 r. stanowiącego załącznik do podania o przyjęcie na studia na UAM na kierunku archeologia, znajdującego się w Archiwum UAM pod sygn. 501/7.

² Tamże.

Niebawem jego marzenie miało się spełnić, gdyż w kolejnym roku akademickim 1966/67 został przyjęty w poczet studentów pierwszego roku Wydziału Filozoficzno-Historycznego na kierunku historia. Studia te ukończył z wynikiem bardzo dobrym, otrzymując 26 maja 1971 r. dyplom magistra historii: „W trakcie studiów dał się poznać jako osoba sumienna, zdyscyplinowana i dobry organizator. Wyniki na nauce osiąga dobre. Pracuje społecznie na wielu frontach ruchu studenckiego”³.

Być może ta opinia umożliwiła mu w 1969 r. równoczesne podjęcie kolejnych studiów na kierunku archeologia, które ukończył w 1972 r. Jeszcze w trakcie ich trwania od 1 IX do 30 XI 1971 r. pracował w charakterze stażysty w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, a od 1 XII 1971 do 31 XII 1972 r. był zatrudniony w charakterze pracownika nieetatowego w ówczesnym Muzeum Początków Państwa Polskiego na Lednicy. Z dniem 1 marca 1973 r. podjął pracę w Redakcji Słownika starożytności słowiańskich w 1976 r. przekształconej w Pracownię Wczesnej Historii Słowiańszczyzny, a w 1978 r. podniesionej do rangi Zakładu wchodzącego w skład ówczesnego Zakładu Słowianoznawstwa PAN, od 1977 r. Instytutu Słowianoznawstwa PAN (obecnie noszącego nazwę Zakład Historii Instytutu Sławistyki PAN) z którą był związany do końca życia. Początkowo pracując w charakterze asystenta, następnie od 1975 r. starszego asystenta a po obronie pracy doktorskiej w 1978 r. — adiunkta. Po kolokwium habilitacyjnym w 1988 r. w roku następnym osiągnął docenturę. Od roku akademickiego 1991/92 J. Leśny rozpoczął równoległe karierę akademicką jako profesor kontraktowy Zakładu Sławistyki na Wydziale Filologii Polskiej UAM. Dnia 16 maja 1994 r. Rada Naukowa Instytutu Sławistyki PAN w oparciu o trzy zgodnie pozytywne opinie recenzentów w osobach: prof. dr hab. Aleksandra Gieysztor, prof. dr hab. Zofii Kurnatowskiej i prof. dr hab. Gerarda Labudy jednogłośnie podjęła uchwałę o nadaniu Janowi Leśnemu tytułu profesora nauk humanistycznych, niestety belwederskiej nominacji nie było dane mu doczekać.

Próbując przyjrzeć się bliżej działalności naukowej J. Leśnego, można stwierdzić bez wątplenia, że była ona jego pasją którą nieprzerwanie realizował począwszy od przyjęcia go w poczet studentów UAM a następnie poprzez całe swoje życie. Wymownym tego świadectwem jest niezwykle bogata bibliografia zawierająca 123 pozycje jego prac opublikowanych w latach 1973–1994, do których należy doliczyć 170 haseł opublikowanych w *Słowniku starożytności słowiańskich*⁴. Wymownym świadectwem jego zainteresowań badawczych sięgających wczesnych lat studiów jest napisana wiele lat później opinia prof. Gerarda Labudy o „kwalifikacji doc. dr hab. Jana Leśnego do tytułu profesora”, w której tak opisał swoje pierwsze spotkanie na gruncie naukowym z Janem Leśnym będącym wówczas studentem II roku historii:

---

³ Opinia opiekuna III roku historii mgr. Karola Olejnika z dnia 28.XI.1968 r. popierająca wniosek J. Leśnego o zamianę zakwaterowania w Domu Studenckim przy ul. Obornickiej na miejsce w Domu Studenckim przy ul. Stalingradzkiej (obecnej al. Niepodległości). Arch. UAM sygn. 501/7.

⁴ Pełna bibliografia prac J. Leśnego została sporządzona przez W. Swobodę i zamieszczona w *Rocznikach Historycznych* R. LX za rok 1994, s. 267–272.

Gdy w roku 1968 ówczesny student II roku historii Jan Leśny stanął do egzaminu z historii średniowiecznej od razu zorientowałem się, iż mam przed sobą nie tylko ponad przeciętnie uzdolnionego adepta nauk historycznych, lecz także świadomego swoich dalszych studiów slawistę⁵.

Podobną opinię otrzymał kilka lat później w 1971 r. od doc. Jerzego Olczaka będąc na V roku archeologii:

Student Jan Leśny należy do stosunkowo nielicznego grona szczególnie uzdolnionych i pracowitych studentów na V roku archeologii. Jego poważny stosunek do nauki i szeroko pojętych obowiązków studenta znajduje odbicie w ogólnie bardzo dobrych wynikach. Na podkreślenie zasługuje jego aktywny i świadczący o dojrzałości oraz samodzielności myślenia udział w zajęciach seminaryjnych. Także bardzo dobrą opinię uzyskał od kierowników ekspedycji wykopaliskowych w których brał udział. Jest zdyscyplinowany, koleżeński i kulturalny⁶.

Rezultatem współpracy z prof. G. Labudą była praca magisterska napisana pod jego kierunkiem zatytułowana *Państwo Wiślan*, którą obronił w 1971 r. Wbrew panującym wówczas poglądom Józefa Widajewicza i Henryka Łowmiańskiego dowodził w niej małej nośności argumentów przemawiających za zależnością tego państewka plemiennego od monarchii wielkomorawskiej księcia Świętopełka. W sporządzonej przez prof. Benona Miśkiewicza „Ocenie pracy dyplomowej” została ona przedstawiona następująco:

Praca ta poddaje weryfikacji dotychczasowe ustalenia literatury historycznej w oparciu o materiał źródłowy na temat państwowego charakteru organizacji Wiślan. Ponadto zajmuje się omówieniem sprawy chrystianizacji tego tworu przedpaństwowego. Praca została oparta o obszerny materiał źródłowy pisany, a także wykorzystał autor znaleziska archeologiczne dla podbudowania diskutowanych tez pracy. Zebrał zarazem literaturę przedmiotu, wykazując się dużą erudycją. Praca posiada charakter analityczny. Świadczy o wielokierunkowym opanowaniu przez jej autora problematyki⁷.

Zachęcony przez swojego promotora prof. G. Labudę aby pracował dalej nad tym zagadnieniem, przedstawił on swój pogląd na Państwo Wiślan w postaci poszerzonej w stosunku do swojej pracy magisterskiej w rozprawie pt. *Sprawa tzw. Państwa Wiślan. Z przeszłości politycznej obszaru dorzecza górnej Wisły w IX–X wieku*⁸. Po wielu latach Prof. G. Labuda tak ocenił tę pracę:

Zajmując się kilka lat później tym samym zagadnieniem w szerszym kontekście mogłem tylko potwierdzić wnioski i tezy Jana Leśnego o znikomości dowodów o podległości tzw. Państwa Wiślan monarchii księcia morawskiego Świętopełka. Przeniesiony odrębnym zarządzeniem w roku 1970

---

⁵ G. Labuda, „Opinia o kwalifikacji doc. dr hab. Jana Leśnego do tytułu profesora” Archiwum PAN Oddział w Poznaniu, sygn. P-III-118.

⁶ „Opinia o studencie V roku archeologii Janie Leśnym” wystawiona przez doc. dr. Jerzego Olczaka dnia 9 września 1971 r. w celu otrzymania przez J. Leśnego miejsca w Domu Studenckim UAM. Archiwum UAM, sygn. 501/7.

⁷ Ocena pracy dyplomowej Jana Leśnego sporządzona przez jej recenzenta prof. dr hab. Benona Miśkiewicza dn. 19.V.1971 r. Archiwum UAM sygn. 501/7.

⁸ Praca ta została opublikowana w: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Slawistyka*, t. 3, 1982, s. 35–46.

z Uniwersytetu do Polskiej Akademii Nauk nie miałem możliwości zatrzymania mgr. Jana Leśnego na asystenturze uniwersyteckiej. Spotkaliśmy się ponownie od roku 1973 w Redakcji Słownika starożytności słowiańskich⁹.

Również obroniona rok później praca magisterska *Osadnictwo wczesnośredniowieczne Ziemi Pałuckiej* wieńcząca drugi kierunek studiów J. Leśnego na kierunku archeologia, napisana na seminarium prof. Jana Żaka spotkała się z bardzo pozytywną opinią wśród poznańskich archeologów o czym świadczy jej ocena autorstwa doc. Jerzego Olczaka:

Autor wykorzystując w dostatecznym zakresie — krytycznie — literaturę przedmiotu i dostępne kategorie źródeł wyodrębnił cztery opola zakreślając ich przypuszczalne zasięgi. Przekonywująca jest także hipoteza (a zwłaszcza jej uargumentowanie) o braku odmienności plemiennej ziemi pałuckiej we wczesnym średniowieczu¹⁰.

Obie te prace stały się załączkiem dwóch nurtów zainteresowań naukowych, którym w przyszłości miał się poświęcić młody, lecz już w pełni ukształtowany badacz. Początkowo jego zainteresowania naukowo-badawcze dotyczyły różnych zagadnień związanych z wczesnymi dziejami ziem polskich, m.in. osadnictwem wczesnośredniowiecznym poszczególnych części Wielkopolski takich jak kasztelania lednicka, Wiślica czy Pałuki. Znalazło to odzwierciedlenie m.in. w takich publikacjach jak: *W sprawie kultu pogańskiego na Ostrowie Lednickim we wczesnym średniowieczu*; *Początki, rozwój i upadek kasztelanii na Ostrowie Lednickim*; *Ze studiów nad osadnictwem i dziejami ziemi pałuckiej we wczesnym średniowieczu*; *Uwagi o podstawach chronologicznych misy chrzcielnej z Wiślicy*¹¹. Stopniowo jednak swoje zainteresowania skierowywał na przeszłość Słowian Południowych w średniowieczu. Niewątpliwie niebagatelny wpływ na tę zmianę kierunków zainteresowań naukowo-badawczych miała współpraca autorska i redaktorska ze *Słownikiem starożytności słowiańskich*, dla którego opracował około 170 haseł głównie dotyczących problematyki bałkańskiej poczynając od litery „S” w tomach V–VIII, wszystkie na najwyższym poziomie erudycyjnym i merytorycznym. Był w tej dziedzinie pracy współpracownikiem zdyscyplinowanym a przede wszystkim terminowym. Umiejętnie rozbudowywał swoją i redakcyjną bibliotekę, co czyniło go prawdziwą „studnią wiedzy” dla wszystkich współpracowników. Poprzez rozszerzenie wymiany z instytucjami naukowymi na Bałkanach przyczynił się do powiększenia biblioteki Zakładu o wiele unikatowych i często jedynych w skali kraju egzemplarzy opracowań, wydawnictw źródłowych oraz tytułów czasopism z dziedziny bałkanistyki, sprowadzając do jej za-

⁹ Opinia prof. Gerarda Labudy „O kwalifikacji doc. dr hab. Jana Leśnego do tytułu profesora” Archiwum PAN Oddział w Poznaniu, sygn. P III-118 teczka 155.

¹⁰ Ocena pracy dyplomowej Jana Leśnego sporządzona przez jej recenzenta doc. dr hab. Jerzego Olczaka dn. 24.V.1972 r. Archiwum UAM sygn. 501/7.

¹¹ J. Leśny, *W sprawie kultu pogańskiego na Ostrowie Lednickim we wczesnym średniowieczu*, „Slavia Antiqua”, 21, 1974; J. Leśny, *Początki, rozwój i upadek kasztelanii na Ostrowie Lednickim*, „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza”, 12. Z. 1, 1976; J. Leśny, *Ze studiów nad osadnictwem i dziejami ziemi pałuckiej we wczesnym średniowieczu*, „Slavia Antiqua”, 22, 1975; J. Leśny, *Uwagi o podstawach chronologicznych misy chrzcielnej z Wiślicy*, „Slavia Antiqua” 23, 1976.

sobu liczne niedostępne wówczas w Polsce pozycje książek i czasopism wydawanych w Jugosławii, m.in. *Glasnik serbskiej prawosławnej cerkwi* czy liczne tytuły regionalnych czasopism jak *Zgodovinski Časopis*¹². Stanowiło to bezcenną pomoc w redagowaniu kolejnych haseł. Pracując intensywnie dla Słownika pogłębiał zarazem nurt swojej pracy badawczej. Wiązało się to ściśle z podziałem pracy w zespole naukowym *Słownika starożytności słowiańskich*, w którym Jan Leśny stał się obok dr. Wincentego Swobody głównym operatorem haseł słownikowych z tego zakresu. Praca ta wymagała często wyczerpujących studiów nad źródłami oraz wielojęzyczną literaturą. Studia te ujawniały luki i kontrowersje w stanie wiedzy na poszczególne tematy a zarazem procentowały rozbudową warsztatu badawczego i wzbogacały erudycję. Nie sposób tutaj w pełni opisać bogaty dorobek naukowy J. Leśnego. Warto jednak skupić się na kilku jego najważniejszych pracach które niczym kamienie milowe wyznaczały główne kierunki jego badań, a ich uzupełnieniem były liczne artykuły oraz hasła do SSS. Pierwszym owocem poszerzania zainteresowań na dalsze ziemie słowiańskie była obszerna rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. Antoniego Gąsiorowskiego *Archaiczne formy obrony pograniczy plemiennych i państwowych u Słowian zachodnich w VII–XIII wieku*, w której wykorzystane zostały również przekazy źródeł bizantyńskich dotyczące Słowian Południowych. Ustalenia tej rozprawy zasługują na uwagę, ponieważ drogą szczegółowej analizy źródłowej udało się J. Leśnemu przekonywująco podważyć wiele schematów starszej literatury. Poprzez analizę historycznych źródeł pisanych, językowych i archeologicznych autor przedstawił rozmieszczenie umocnień, podając ich zewnętrzną charakterystykę, omawiając organizację prac budowlanych i zasady wykorzystywania fortyfikacji. Zestawił w niej toponimy typu „przesieka”, „osiek”, „zasieka” i pochodne. Wbrew dotychczasowym poglądom wykazał, że umocnienia te oparte przede wszystkim na walorach obronnych środowiska naturalnego i podręcznych środkach fortyfikacyjnych były niewielkie (do paruset metrów długości) i lokalizowano je przy uczęszczanych szlakach drogowych, lądowych i wodnych. Ta wartościowa i na wielu odcinkach nowatorska rozprawa z uwagi na swoją objętość nie została w całości opublikowana, jednakże jej fragmenty udostępnione w formie artykułów wzbudziły żywy oddźwięk i dyskusję w literaturze przedmiotu. Za modelowy przykład pracy badawczej pochodzący z okresu przed habilitacją można przytoczyć rozprawę o zachodnich sąsiadach państwa macedońskiego Samuela: *Państwo Samuela a jego zachodni sąsiedzi*¹³. Po dokonaniu szczegółowej analizy wszystkich znanych przekazów odnoszących się do monarchii Samuela, autor wykazał wbrew opinii większości zajmujących się nią historyków, że władca ten był lepszym wojownikiem niż dyplomatą. Zwyciężając początkowo na polach bitew nie potrafił jednak stworzyć jednolitego frontu przeciw Bizancjum z tradycyjnie wrogimi Cesarstwu państwami słowiańskimi na Bałkanach, co stało się między innymi powodem jego ostatecznej klęski¹⁴.

¹² Biblioteka Zakładu Historii IS PAN została w 2019 r. przekazana Bibliotece Kórnickiej i obecnie księgozbiór ten jest w jej posiadaniu.

¹³ J. Leśny, *Państwo Samuela a jego zachodni sąsiedzi*, „Balcanica Posnaniensia”, 2, 1985, s. 87–112.

¹⁴ W. Swoboda, Jan Leśny. Wspomnienie pośmiertne, *Roczniki Historyczne* R. LX, 1994, s. 265.

Natomiast pierwszą samodzielnie przygotowaną monografią, będącą zarazem podstawą do habilitacji była praca *Konstantyn i Metody apostołowie Słowian. Dzieło i jego losy*¹⁵. Wg W. Swobody opracowania tego tematu podjął się J. Leśny z inicjatywy prof. Jerzego Kłoczowskiego, który zamierzał doprowadzić do publikacji monografii we Włoszech, na ogłoszenie przez papieża Jana Pawła II obu braci sołuńskich patronami Europy¹⁶. W opinii prof. G. Labudy:

O potrzebie takiego dzieła w historiografii polskiej świadczy fakt, że odnośne opracowania pochodzą sprzed stu lat i dawno już (wyjąwszy rozprawę Potkańskiego) nie odpowiadają wymogom współczesnej nauki¹⁷. Jest więc odnośna monografia Jana Leśnego pierwszym w pełni naukowym opracowaniem nie tylko biografii, lecz także całego ich dzieła misyjnego na Morawach i w Czechach a także ich spuścizny organizacyjnej i kulturowej w całej Słowiańszczyźnie południowej i wschodniej. Książka Jana Leśnego śmiało może stanąć co się tyczy poziomu analizy i wykładu obok klasycznego dzieła Frantiszka Griveca „Konstantin und Method, Lehrer der Slawen” Wiesbaden 1960. Zasluguje ona zresztą na przekład w jednym z języków kongresowych¹⁸.

Warto też podkreślić, że w pracy tej J. Leśny w zdecydowany sposób odrzucił rozmaite mity związane z misją cyrylometodejską, np. odniesieniu do chrystianizacji Małopolski przez tę misję. Zdaniem prof. T. Wasilewskiego:

Mimo stosunkowo niewielkich rozmiarów książki dr J. Leśny potrafił jednak przedstawić pełny zarys dziejów misji cyrylometodejskiej i recepcję dzieła braci sołuńskich nie tylko w oparciu o aktualny stan wiedzy w momencie pisania pracy, lecz także zużytkowując własne badania naukowe, które pozwoliły mu zamieścić szereg interesujących propozycji i rozwiązań. Wykazał także dr Leśny duży krytycyzm i trzeźwość sądów, dzięki czemu dał się poznać jako dojrzały już historyk, któremu nie jest obce nie tylko analityczne lecz również syntetyzujące spojrzenie na procesy dziejowe¹⁹.

Równoległe z przygotowywaniem rozprawy o Konstantym i Metodym, Jan Leśny coraz bardziej skupiał swoje zainteresowania badawcze na wczesnośrednio-wiecznej historii Serbów, stopniowo stając się w Redakcji *Słownika starożytności słowiańskich* specjalistą i ekspertem z zakresu problematyki bałkańskiej zwłaszcza w odniesieniu do terenów ówczesnej Jugosławii. Jak sam podkreślał: „Wgłębienie się w problematykę południowosłowiańską pozwoliło mi dostrzec istniejące luki zwłaszcza w badaniach nad dawną przeszłością Serbów”²⁰. Znalazło to odbicie w licznych recenzjach publikacji jugosłowiańskich, szeregu artykułów m.in. o państwie Samuela oraz o mauzoleum serbskich dynastów z Duklji. Ten ostatni docze-

¹⁵ J. Leśny, *Konstantyn i Metody apostołowie Słowian*. Poznań 1987.

¹⁶ W. Swoboda, tamże, s. 265. Jan Paweł II — encykliką „*Egregiae virtutis*” 31 grudnia 1980 r. — ogłosił patronami Europy świętych Cyryla i Metodego.

¹⁷ Chodzi tutaj m.in. o nast. prace: L. Rettel, *Cyryl i Metody*. Paryż, 1871; T. Gromnicki, *Święci Cyryl i Metody*, Kraków 1880; A. Kantecki, *Św. Cyryl i Metody*, Poznań 1885; K. Potkański, *Konstantyn i Metodyusz*, *Przegląd Powszechny*, 82, 1905, s. 177–208, 371–407; 86, 1905, s. 183–219, 310–345.

¹⁸ Opinia prof. G. Labudy „O kwalifikacji doc. dr hab. Jana Leśnego do tytułu profesora. Arch. PAN. Oddział w Poznaniu, sygn. P. III – 118.

¹⁹ Ocena dorobku naukowego i pracy habilitacyjnej doktora Jana Leśnego pt. „*Konstantyn i Metody apostołowie Słowian. Dzieło i jego losy*”. Archiwum UAM, sygn. 501/7

²⁰ Autoreferat J. Leśnego z dn. 8.II.1994 r. Archiwum PAN Oddz. W Poznaniu sygn. P.III – 118.

kał się przekładu na język serbochorwacki. Dużym osiągnięciem J. Leśnego było przełożenie z łaciny na język polski południowosłowiańskiej kroniki z II poł. XII w. tzw. *Latopisu popa Duklanina* wraz z obszernymi komentarzami i wnikliwym wstępem²¹. Jak podkreślił J. Leśny we wstępie, latopis ten związany jest z obszarem państwa duklańskiego utworzonego przez Serbów w XI w. na obszarach w przybliżeniu dzisiejszej Czarnogóry. Jego anonimowy autor związany był z Barem, określanym w ówczesnych źródłach łacińskich i włoskich mianem Antibarum, Antivari, jako leżący naprzeciw włoskiego Bari. Latopis ten był pierwszym na gruncie południowosłowiańskim utworem typu „gesta”, któremu nauka jugosłowiańska i nie tylko przyznaje podobne miejsce, jakie u nas ma *Anonim Gall*, w Czechach *Kronika Kosmasa* a w kręgach wschodniosłowiańskich *Powieść minionych lat*. Stanowi on żywe świadectwo rodzenia się południowosłowiańskiej świadomości narodowej. We wstępie J. Leśny przyłączył się do tych badaczy, którzy spisanie archetypu łacińskiego kładą na lata 1143–1154. Próbuje też bronić wiarygodności przynajmniej niektórych fragmentów *Latopisu*. Najistotniejsze znaczenie w tej kwestii ma jednak dopiero wyczerpujący oraz kompetentny komentarz. Ma on charakter rozbioru krytycznego *Latopisu* konfrontującego jego dane ze współczesną wiedzą historyczną²². Wg opinii G. Labudy:

Kronika ta przetłumaczona na wiele języków obcych została przyswojona historiografii polskiej. Ozdobą tego przekładu jest jednak wspaniały aparat erudycyjny, który prócz wstępu (s. 5–58) i samego przekładu (s. 59–127), obejmuje s. 128–209). Imponuje o nie tyle rozmiarami co bogactwem informacji personalnych i rzeczowych, a także wyartykułowaniem wszystkich kwestii spornych i dyskusyjnych w interpretacji faktów²³.

Należy podkreślić, że przekład na język polski dokonany został nie tylko w oparciu o opublikowaną wersję dzieła, lecz także o własne studia autora nad niedawno odkrytym przed powstaniem tej pracy w latach 70. XX w. i nieopublikowanym tzw. rękopisie belgradzkim.

Wkrótce po ukazaniu się *Latopisu* pojawiły się kolejne rozprawy Jana Leśnego dotyczące ziem byłej Jugosławii. Były one poprzedzone samodzielnymi studiami źródłoznawczymi prowadzonymi w czasie wyjazdów stypendialnych do Belgradu a następnie do Rzymu. Ich ukoronowaniem była wydana w 1989 r. monografia pt. *Studia nad początkami serbskiej monarchii Nemaniczów (połowa XI – koniec XII wieku)*²⁴. Była to praca prawdziwie nowatorska w literaturze dotyczącej początków państwa serbskiego. Na podstawie kwerend źródłowych autor podjął się dyskusowanego w historiografii od ponad 150 lat zagadnienia początków serbskiej dynastii Nemanjiczów. Udało mu się m.in. ustalić ojcostwo protoplasty rodu: Stefana Nemanji, jak też zrekonstruować losy niektórych przedstawicieli tego rodu na Węgrzech. Autor w swych

²¹ Historia Królestwa Słowian czyli Latopis Popa Duklanina. Warszawa 1988.

²² Tamże, s. 5–8.

²³ Opinia prof. G. Labudy „O kwalifikacji doc. dr hab. Jana Leśnego do tytułu profesora”. Arch. PAN. Oddział w Poznaniu, sygn. P. III – 118.

²⁴ J. Leśny, *Studia nad początkami serbskiej monarchii Nemaniczów (połowa XI – koniec XII wieku)*, Wrocław 1989.

rozważaniach nie ograniczył się jedynie do próby odtworzenia procesu krystalizowania się państwa serbskiego, lecz ukazał go na znacznie szerszym tle dziejów Półwyspu Bałkańskiego. Szereg ustaleń zawartych w tej pracy jest wynikiem samodzielnych studiów J. Leśnego, a zwłaszcza kluczowa dla tej problematyki rekonstrukcja początków serbskiej dynastii Nemanjiczów. Należy podkreślić, że niektóre ustalenia zawarte w tej rozprawie zostały przyjęte w historiografii serbskiej przez takich badaczy jak: Sima Ćirković, Svetislav Mandić, Relja Novaković. W kolejnych latach J. Leśny rozszerzył swoje zainteresowania badawcze na ludy niesłowiańskie żyjące na Bałkanach. Na pierwszym miejscu znaleźli się Albańczycy. Wraz z J. Hauzińskim podjął się napisania syntezy pt. *Historia Albanii*, w której to opracował rozdziały dotyczące starożytności, średniowiecza (do poł. XIV w.) oraz XIX stulecia²⁵. Była to pierwsza w historiografii polskiej historia Albanii pozbawiona jakichkolwiek akcentów politycznych. W opinii prof. Gerarda Labudy:

Jest to synteza w pełnym tego słowa znaczeniu obejmująca swoim zakresem wszystkie dziedziny życia gospodarczego, ustrój społeczny, politykę i kulturę duchową. Ponieważ pisałem dla wydawnictwa recenzję wewnętrzną, mogę stwierdzić, że obaj autorzy wywiązali się ze swego zadania doskonale zważywszy na trudność opanowania odnośnych źródeł i literatury, zwłaszcza w języku albańskim u nas prawie niedostępnej i co się tyczy ostatniego okresu mało obiektywnej. W dorobku naukowym Jana Leśnego rozdziały historii Albanii przez niego napisane długo będą służyły historykom polskim²⁶.

Należy zaznaczyć, że nakład pierwszego wydania tej książki został dość szybko wyczerpany i pojawiła się celowość jej wznowienia wraz z doprowadzeniem wykładu do przełomowego w najnowszych dziejach Albanii 1992 r. Zamiary te przerwała przedwczesna śmierć J. Leśnego. Na prośbę drugiego z autorów zadania tego podjął się Tadeusz Czekalski, który napisał drugą część syntezy obierając za cezurę początkową rok 1839 i zamykając wydarzeniami 2005 r. Praca ta ukazała się w 2009 r.²⁷ Zapewne praca nad *Historią Albanii* poprzez zetknięcie się z problematyką ekspansji osmańskiej na Bałkanach a zarazem przypadająca w 1989 r. sześćdziesiąta rocznica bitwy na Kosowym Polu zainspirowała Jana Leśnego do podjęcia tego tematu będącego zarazem kontynuacją badań nad dziejami państwa serbskiego. Bitwa na Kosowym Polu będąca zarazem przełomowym starciem zbrojnym w dziejach Europy, doprowadziła do upadku Serbii, a w dalszej perspektywie umożliwiła Turkom podbój całych Bałkanów. Stanowi ona do dziś nieodzowną część serbskiej świadomości narodowej. J. Leśny zdążył jeszcze napisać większą część monografii poświęconej tej bitwie, a przekazany po jego śmierci przez żonę Annę Bogdanowicz-Leśną maszynopis został dokończony przez współautorkę Ilonę Czamańską, dzięki czemu praca ta ukazała się drukiem w 2015 r.²⁸ Książka *Bitwa na Kosowym Polu 1389* została opracowana w sposób profesjonalny, zaczynając od przeglądu źródeł. Następnie zapoznajemy się

²⁵ J. Hauziński, J. Leśny, *Historia Albanii*, Wrocław 1992.

²⁶ Opinia prof. G. Labudy „O kwalifikacji doc. dr hab. Jana Leśnego do tytułu profesora. Arch. PAN Oddział w Poznaniu, sygn. P. III – 118.

²⁷ T. Czekalski, J. Hauziński, J. Leśny, *Historia Albanii*. Wyd. II Wrocław 2009, s. 5.

²⁸ I. Czamańska, Leśny J., *Bitwa na Kosowym Polu 1389*. Poznań 2015.

ze stronami konfliktu, jego historią i przyczynami bitwy. Znajdujemy opis wojskowości obu stron, z uwzględnieniem składu armii, oręża i taktyki oraz tras przemarszu. Po przedstawieniu przebiegu samego starcia i jego skutków możemy zapoznać się historią rozwoju panującej po dziś dzień mitologii kosowskiej.

Poza licznymi publikacjami przejawem aktywności naukowej J. Leśnego były liczne podróże naukowe, udział w organizacjach naukowych, gremiach badawczych, pracach zespołowych w tym także w będących wówczas jeszcze nowością grantach, współpraca z badaczami z innych krajów owocująca m.in. dostępem do najnowszej światowej literatury a także współudział w organizowaniu konferencji. Z podróży naukowych warto wspomnieć o kilkukrotnych podróżach do byłej Jugosławii. Ostatni jego pobyt w tym kraju miał miejsce w 1987 r. dzięki stypendium Międzynarodowego Centrum Slawistycznego. W 1989 r. pojechał na paromiesięczny pobyt do Rzymu dzięki stypendium uzyskanym od Centro Incontri e Studi Europei. Obydwa te stypendia otrzymał J. Leśny dzięki współpracy od 1987 r. z międzynarodowym przedsięwzięciem, jakim była praca nad wydaniem wielotomowego *Atlasu historii społeczno-religijnej Europy środkowo-wschodniej* podjęta z inicjatywy Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce przy KUL pod kierownictwem prof. Jerzego Kłoczowskiego przy współudziale Polskiego Instytutu Kultury Chrześcijańskiej w Rzymie. Pierwszy tom tego wydawnictwa miał obejmować początki chrześcijaństwa do XIII wieku w całej Europie słowiańskiej. Miało ono liczyć kilkanaście tomów i obejmować całość przemian społeczno-religijnych zachodzących na tym obszarze od chwili przyjęcia chrześcijaństwa po dzień dzisiejszy. Wraz z prof. Z. Kurnatowską i prof. Lechem Leciejewiczem J. Leśny przygotował konspekt tomu I wymienionego wydawnictwa. Współpraca z *Atlasem* obejmowała również sprawy organizacyjne, jak dobór autorów (Chorwacja, Słowenia) oraz koordynację prac na odcinku bałkańskim. Niezależnie od tego uczestniczył on w opracowywaniu poszczególnych zagadnień koncentrujących się na historii kościoła w średniowiecznej Serbii²⁹. Szczególną uwagę J. Leśny poświęcił dziejom klasztorów znajdujących się na tym terenie, o czym mogą świadczyć dwa obszernie nieopublikowane artykuły³⁰. Pierwszy z nich nosi tytuł *Średniowieczna sieć klasztorów w Serbii* a drugi *Klasztory Kościoła Wschodniego w Serbii w czasach nowożytnych*. Zostały one napisane w celu przedstawienia ich na międzynarodowym seminarium zorganizowanym w dniach 25–27 listopada 1993 r. przez Instytut Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie wspólnie z Instytutem Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL na temat: *Atlas ruchu zakonnego w Europie Środkowo-wschodniej X–XX wiek: sieć klasztorów, skład osobowy, podstawowe funkcje*. J. Leśny włączył się także czynnie do prac międzynarodowego zespołu przygotowującego *Encyklopedię wczesnych dziejów Europy* (*Enzyklopädie zur Frühgeschichte Europas*) wspólnie z Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie Akademie der Wissenschaften der DDR w Berlinie, od 1977 r., wchodząc w skład komitetu polskiego tej encyklopedii, a od 1984 r. peł-

²⁹ List prof. J. Kłoczowskiego do J. Leśnego z dn. 27.X.1988 r.; Życiorys naukowy J. Leśnego z dn. 24.VIII.1993 r. Arch. PAN Oddz. w Poznaniu sygn. P.III-118.

³⁰ Referaty te znajdują się w spuściznie J. Leśnego. Arch. PAN Oddz. W Poznaniu, sygn. P.III-118.

niąc w nim funkcję sekretarza. Brał także aktywny udział w pracach nad powstaniem serii greckiej *Testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian*³¹. Jego bliska współpracowniczka dr A. Brzóstkowska wspomina go następująco:

Kierownikiem projektu badawczego został w 1993 r. nasz kolega, znawca Słowiańszczyzny południowej, doc. dr hab. Jan Leśny. W ten sposób, gdy sprawy nasze przybrały pomyślny obrót, ze zdwojoną siłą przystąpiliśmy do uzupełniania wykazu przewidzianych do zeszytu trzeciego, obejmującego świadectwa średniowieczne. Ponieważ uwzględniliśmy w tym tomie większość przekazów dotyczących Słowiańszczyzny południowej, obecność w naszym gronie specjalisty, doc. Jana Leśnego była dla nas bardzo cenna. Niestety, jego radą i pomocą naukową cieszyliśmy się niezbyt długo, gdyż w lecie 1994 r. po krótkiej, nieuleczalnej chorobie przyszło nam pożegnać się z nim na zawsze³².

Należy też wspomnieć, że J. Leśny zorganizował również drugi zespół, który prowadził pod jego kierunkiem prace przygotowawcze do serii łacińskiej *Testimoniów*, które w pierwszej kolejności miały objąć źródła dotyczące przeszłości Słowian południowych. Począwszy od 1992 r. J. Leśny na zlecenie Zakładu Sławistyki UAM będąc tam zatrudniony na etacie profesora kontraktowego prowadził wykłady dla studentów bułgarystyki i serbokroatytyki z dziejów dawnych Słowian, historii bałkańskiego prawosławia oraz ze średniowiecznego piśmiennictwa serbochorwackiego. Był członkiem licznych organizacji naukowych i regionalnych. Przez wiele lat był sekretarzem Komisji Bałkanistyki przy Oddziale PAN w Poznaniu, a w latach 1987–1989 i 1993–1994 jej wiceprzewodniczącym. Był także członkiem Rady Naukowej Instytutu Sławistyki PAN oraz Instytutu Polonistyki UAM, Komisji Historycznej i Komisji Archeologicznej PTPN oraz Komisji Sławistycznej przy Oddziale PAN w Poznaniu. Nawiązał rozległe więzi naukowe z badaczami serbskimi, m.in. z Ljubomirem Durkovicem-Jakšiciem, Relją Novakoviciem i Simą Čirkoviciem. Kontynuował także sięgające czasu studiów zainteresowania regionalistyką, o czym może świadczyć jego współpraca z Muzeum Ziemi Pałuckiej w Żninie oraz uczestnictwo w Radzie Konsultacyjnej Stowarzyszenia Żnińskich Zeszytów Historycznych. Działał też aktywnie w Wielkopolskim Stowarzyszeniu Wychowanków Gimnazjum i Liceum w Trzemesznie, był współredaktorem i współautorem monografii poświęconej dziejom tej szkoły³³. Przedwczesna śmierć, która nastąpiła 14 lipca 1994 r. przerwała pracowite życie J. Leśnego oddane bez reszty pracy badawczej w momencie jego największej aktywności. Jan Leśny pozostawił po sobie nie tylko ogromny dorobek naukowy, lecz również bogaty księgozbiór prywatny liczący ponad 2,5 tys. tytułów znajdujący się w jego pracowni mieszczącej się w jednym z wynajmowanych pokoi w mieszkaniu w przedwojennej kamienicy przy ul. Żupańskiego w Poznaniu,

³¹ Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian: seria grecka, z. 3: Pisarze z VII–X wieku, wyd. Alina Brzóstkowska i Wincenty Swoboda, Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy 1995.

³² A. Brzóstkowska, Na marginesie wydania *Testimoniów najdawniejszych dziejów Słowian*. Refleksje o współpracy. 50 lat sławistyki w Polskiej Akademii Nauk (1954–2004). Księga jubileuszowa Instytutu Sławistyki PAN, Warszawa 2004, s. 220–221.

³³ Collegium Tremezene 1766–1986 [wraz z Z. Widlickim], wyd. Wielkopolskie Stowarzyszenie Wychowanków Gimnazjum i Liceum w Trzemesznie, Poznań 1987, ss. 70.

w której to odnajdywał spokój i inspirację do pracy z dala od osiedlowego zgiełku i przyziemnych spraw jakimi żyją mieszkańcy nowego osiedla na terenie którego na poznańskich Winogradach mieściło się jego mieszkanie. W pamięci współpracowników pozostał Jan Leśny jako człowiek życzliwy, koleżeński, nieco zamknięty w sobie i dość zagadkowy, ponieważ dopiero po paru latach bliscy współpracownicy dowiedzieli się o jego małżeństwie z Anną Bogdanowicz oraz o ich córce Ewie. Pragnę na koniec przytoczyć dwa fragmenty „Opinii o pracy naukowej J. Leśnego kwalifikującej go do uzyskania tytułu naukowego profesora”, napisanej przez prof. G. Labudę dnia 2 maja 1994 r, czyli niemal na dwa miesiące przed śmiercią J. Leśnego:

Rzadko kiedy opiniodawca ma taką satysfakcję przy zagłębianiu się w całości pracy badawczej, jak przy ocenie prac Jana Leśnego. Wszystko błyszczy starannością i rzetelnością analizy i wnioskami. Niepokoję się, czy nie za późno występujemy z tym wnioskiem. PS. Honorarium o którym Pani wspomina w swoim piśmie proszę przesłać na moje konto PKO. Przeznaczam je w całości na fundusz rehabilitacyjny dla poratowania zdrowia profesora³⁴.

W pogodne lipcowe popołudnie 19 lipca 1994 r. rodzina, przyjaciele i znajomi tłumnie odprowadzili J. Leśnego na miejsce wiecznego spoczynku na cmentarzu sołackim w Poznaniu.

Wojciech Mądry

---

³⁴ Opinia prof. G. Labudy „O kwalifikacji doc. dr hab. Jana Leśnego do tytułu profesora. Arch. PAN Oddział w Poznaniu, sygn. P. III – 118.